

**ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
ВАРШАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ВАСИЛЬ СТЕФАНІК:
ІНТЕРПРЕТАЦІЇ**

Івано-Франківськ – Варшава
2023

Зміст

ВІД УПОРЯДНИКА	11
Василь Стефаник: нестерпна боротьба на полі духу (замість передмови)	15
ВАСИЛЬ СТЕФАНИК: ДІАЛОГ ПОКОЛІНЬ	
Краків Василя Стефаника	47
Василь Стефаник у взаєминах зі Степаном Смаль-Стоцьким та іншими проскрибованими в радянські часи українськими діячами.....	52
Постать Івана Франка в онтологічній системі координат Василя Стефаника.....	59
Василь Стефаник у царині своєї лектури	86
Василь Стефаник – Леся Українка: незавершений діалог	110
Синтагматика зв'язків герой-автор у творчості Лесі Українки та Василя Стефаника.....	118
Рецепція художніх ідей Василя Стефаника у політологічній візії В'ячеслава Липинського	132
ВАСИЛЬ СТЕФАНИК В КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИХ КОНТЕКСТАХ	
«Абсолютний пан форми»: новелістика Василя Стефаника в контексті розвитку української прози кінця ХІХ – початку ХХ століття	153

Оригінальність літературної патріотики новел Василя Стефаника другого періоду творчості	172
Теологія художнього мислення Василя Стефаника в рецепції західноукраїнської новелістики міжвоєнного двадцятиліття	182
Василь Стефаник і Західно-Українська Народна Республіка (студія на фронті біографістики і психоісторії).....	196
Публіцистика Василя Стефаника: текст і суспільний контекст...	219

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК: ДИСКУРС ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

Метод повільного прочитання як основний метод аналізу новели Василя Стефаника «Камінний хрест».....	239
Когнітивні маркери малої прози Василя Стефаника: художній наратив «простого тексту»	251
Інтермедіальні акценти літературознавчих рецепцій Василя Стефаника.....	263
Код українства у новелістиці Василя Стефаника	278
Звукова парадигма новели Василя Стефаника «Камінний хрест»	284
Замкнене коло «смерть – життя – смерть»: кінопоетика збірки Василя Стефаника «Дорога».....	293
Поетика оповідних структур у творах Василя Стефаника	305
Художній світ новел Василя Стефаника у драматичному вимірі.....	317
Поетика тілесності у новелах Василя Стефаника.....	327
Номо solitarius у новелах Василя Стефаника.....	339
Онтологізація смерті у творчості Василя Стефаника.....	354

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК В ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ

Листи Василя Стефаника як джерело вивчення його життя і творчості.....	367
Образ ідеальної жінки в листах Василя Стефаника	401
Семен, Кирило та Юрій Стефаники в родинному епістолярії	409
Юрій Морачевський у листах до Семена Стефаника.....	420

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК В ІНОМОВНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Переклади творів Василя Стефаника: проблеми і завдання.....	441
Пейзажні та предметно-речові художні деталі у новелах Василя Стефаника та їх англomовний переклад.....	454
Василь Стефаник у французькому прочитанні.....	479
Сторінки чеської стефаникіани: форми і змісти прижиттєвої рецепції.....	493
Новела Василя Стефаника «Пістунка» у перекладі німецькою мовою: лінгво-прагматичний аспект	510
Переклад фразеологізмів у новелах Василя Стефаника німецькою мовою.....	522

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Ліроепічні мотиви в художньому дискурсі Василя Стефаника ...	537
Мовна особистість Василя Стефаника: світ крізь призму життя і творчості	558
Проспективний характер ключового слова у художньому тексті Василя Стефаника	581
Епітетна характеристика персонажів у новелах Василя Стефаника	590

Втілення літературних і діалектних особливостей фемінітивотворення у новелах Василя Стефаника	605
Частки в ідіостилі Василя Стефаника: семантико-прагматичний аспект	612
Словник мови художніх творів Василя Стефаника. Прийменник «З».....	620
Динаміка творчої думки Василя Стефаника: загальні закономірності й особистий досвід (замість післямови)	636

ВТІЛЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ І ДІАЛЕКТНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФЕМІНІТИВНОТВОРЕННЯ У НОВЕЛАХ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Категорія фемінітивності – давня питома лінгвальна величина, яка відображає поєднання власне українських мовних ознак, спільнослов'янських і частково неслов'янських. Вона належить до словотвірної категорії назв осіб одночасно з категорією маскулінативності¹, а в її межах репрезентована окремим словотвірним розрядом слів – фемінітивів². Ця категорія набуває сьогодні дедалі більшої актуальності, що виражено масовим та регулярним творенням і використанням загальних назв осіб жіночої статі. У контексті сучасних динамічних лінгвальних процесів вона зберігає тісні зв'язки з минулими традиціями і збирає якнайбільше нових мовних рис.

Відгомоном давніх епох є колоритна й неповторна художня творчість українських письменників, що найповніше відобразила народнорозмовне мовлення, порівняно з іншими пам'ятками української мови, для якого характерний закономірний і послідовний процес формування та вживання іменників зі значенням особи чоловічої та жіночої статі. У зв'язку з цим митців художнього слова можна вважати основними творцями і втілювачами найменувань осіб жіночої статі. А з плеяди визначних знавців українського живого розмовного мовлення слід виокремити постать Василя Стефаника – українського новеліста, представника західноукраїнського варіанта літературної мови, репрезентанта покутського говору в українському письменстві. Лінгвістичний аспект його художньої творчості схарактеризовано невеликою

¹ Ковалик І. Вчення про словотвір. Вибрані праці / упоряд. та автор передмови Василь Ґрешук. Івано-Франківськ–Львів: Місто НВ, 2007. 404 с. С. 269–271.

² Ковалик І. І. Словотворчий розряд суфіксальних загальних назв живих істот жіночої статі у східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами. *Питання українського мовознавства*. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1962. Кн. 5. С. 3–34.

мірою¹, тому об'єктом дослідження може стати як уся мова новел письменника, так і специфіка втілених у ній мовних категорій, зокрема й лінгвальної категорії жіночості, особливо з погляду введення та інтегрування літературних і діалектних фемінітивів.

Художня творчість галицького письменника Василя Стефаника відзначається тим, що в ній відображено процес розвитку української літературної мови кінця XIX – початку XX століть у тісному взаємозв'язку з карпатськими діалектами того часу, які чи не найбільшою мірою, порівняно з іншими говорами, зберегли давні специфічні риси української мови і постійно збагачували літературну мову живомовними елементами. За діалектною основою художньої мови Василя Стефаника вважають провідником покутських говірок у літературну мову та розглядають його творчість як симбіоз літературних і діалектних елементів, як джерело втілення південно-західного наріччя і конкретно покутського говору.

Лексичними засобами реалізації категорії жіночості у новелах письменника стали загальні і власні назви осіб жіночої статі, однак найбільше специфічних рис у плані авторського фемінітивотворення засвідчили загальні назви – близько сто слів. Вони уособлюють різні жіночі образи, які своїми витокami сягають поезії Т. Г. Шевченка². За відображенням цих образів новелістика охоплює твори про тяжку долю жінки-матері, її страждання і муки, викликані смертю дітей або передчуттям власної смерті; твори про драматичні ситуації з життя самотніх жінок-матерів; твори про трагедію старих самотніх жінок, які часто приречені

¹Грещук В. Гуцульсько-покутські діалектні паралелі в мові Василя Стефаника. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія (мовознавство)*. Івано-Франківськ. Вип. XIX–XX. С. 21–26; Марусяк М. Структура концепту «мати» в епістолярії В. Стефаника. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича*: зб. наук. праць. Слов'янська філологія. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 428–429. С. 196–200.

²Гаєвська Н. Особливості змалювання жіночого образу в новелах В. Стефаника (до питання майстерності). *Василь Стефаник і українська культура*: тези. Івано-Франківськ, 1991. Ч. 1. С. 23.

на загибель безсердечністю та егоїзмом дітей; твори про долю маленьких героїнь, які розуміють, що відбувається довкола і що їх чекає в майбутньому¹.

Гармонійне поєднання літературних і діалектних особливостей у творах Василя Стефаника простежується передусім на лексико-семантичному рівні. Це використання загальноновживаних слів і специфічних діалектизмів, неологізмів, архаїзмів. До загальноновживаної лексики належать назви жінок за родинними стосунками (*баба, вуйна, дочка, дружина, мати, мачуха, невістка, сестра, тітка*), за діяльністю, окремими діями, функціями (*артистка, ворожка, господиня, декламаторка, кухарка, нянька, письменка, пістунка, студентка*), за стосунками, поведінкою, вчинками (*кохана, коханка, приятелька, товаришка, злодійка, лайдачка, помийниця*), за станом – віковим, сімейним, соціальним, ситуативним, фізичним (*дівчина, вдова, молодиця, мужичка, покритка, жебрачка, адресатка, пряха, робітниця, швачка, небіжка*), за релігійними та міфологічними ознаками (*Богородиця, лісниця*), а до спеціальної – переважно андроніми – назви жінок за різними ознаками чоловіка (*Басарабиха, Верижиха, Грициха, Дмитриха, Іваниха, Касияниха, паламариха* та ін.). Характерним явищем діалектного та розмовного мовлення є використання фемінітивів у невластивих для них функціях, набуття ними нових значень і перехід з однієї тематичної групи в іншу, напр.: *брехунка* «ворожка», *відьма* «дружина», *дівчинка* «дочка», *мамка* «служниця».

Найбільшої виразності й неповторності семантичній класифікації фемінітивів надають полісемантичні назви жінок. Багатою семантичною структурою відзначаються давні спільнослов'янські назви *баба, дівка, жінка, мама, небога, стара*, яким здавна властива багатозначність. Однак у новелах Василя Стефаника семантична структура таких фемінітивів засвідчує дещо інше співвідношення значень, ніж у сучасній українській літературній мові.

¹ Гаєвська Н. Особливості змалювання жіночого образу в новелах В. Стефаника (до питання майстерності). *Василь Стефаник і українська культура*: тези. Івано-Франківськ, 1991. Ч. 1. С. 23–25.

Так, слово *баба* – це «стара жінка», «мати батьків», «дружина», «жінка взагалі, звертання до неї»; слово *дівка* – «дівчина», «дочка, звертання до неї»; слово *жінка* – «дружина», «жінка взагалі, звертання до неї», «стара жінка»; слово *мама* – «мати, звертання до неї чи порівняння з нею»; слово *небога* – «жінка, дочка, дружина, звертання до них»; слово *стара* – «стара жінка», «дружина, звертання до неї». Найпоширенішими з них є лексеми *мама* «мати», *баба* «стара жінка», *жінка* «дружина», «взагалі жінка». Діалектною ознакою багатозначних фемінітивів, зреалізованих у творах новеліста, можна вважати їхнє урзомовлення, вираження ними родинних і господарсько-побутових понять, усталення в ролі звертань до різних за віком і станом жінок, напр.: *газдиня* «господиня дому», «порядна поважна жінка», «звертання до дружини», *дівчата* «дочки», «дівчата», *робітниця* «працьовита дочка», «робітниця», *сестра* «медсестра», «сестра, звертання до неї» та ін.

Увесь комплекс однозначних і багатозначних фемінітивів уводить у світ різних жіночих образів – головних та допоміжних. Із них першорядним є образ матері, навколо якого зосереджені інші жіночі образи (*дівка, жінка, баба, небога, стара*), розкриваючи або доповнюючи різні етапи життя матері. У культурі покутського краю розвинулося і збереглося приязне та пошанне ставлення до матері й інших жінок, свідченням чого є найменування з нейтральною та позитивною семантикою (*бабко, газдине, донько, доню, жінко, коханко, кумо, мамо, мамко, матусю, небого, невісточко, пані, приятелько*), хоч трапляються і звертання з негативною семантикою (*бабо, дівко, лерво*). Багатогранність образу покутської жінки та вміння втілити її в канву художнього твору відображають фемінітиви з синонімічним значенням, напр.: «Божа Матір» – *Богородиця, матінка, мати, матір*; «дружина» – *жінка, стара, баба, жона, дружина*; «дочка» – *дочка, донька, доня, дівчинка*; «жінка взагалі» – *жінка, баба, чилединка*; родо-видовими зв'язками, напр.: *жінка* «дружина» – *війтиха, паламариха, попадая*; *дівчина* «дівчина» – *дівка* «показна дівчина», *дівчинисько* «приваблива, вміла дівчина», *сновавка* «загониста

дівчина»; антонімічними відношеннями, напр.: *мужичка – пані, лайдачка – робітниця*.

Із покутського діалектного мовлення Василь Стефаник увібрав і такі риси, як трансформування стилістично нейтральної лексики в забарвлену, демінутивної в аугментативну, і навпаки. У його творах найчастіше трапляються випадки вживання фемінітивів із позитивною оцінкою для позначення негативних якостей жінки, наприклад: *Зійшлися газдині у браство! Ніхто такого не чув та й не видів. Одна мала дитину дівков, друга одовов, трета найшла собі без чоловіка – самі поредні газдині зійшлися; Та міркуйте собі, що це за *побожна*? Ей, небого, коли ти так, то я тобі трохи прикоротаю, я тобі писочок трохи припру. Таже через цу *побожну* треба би хату покидати. З художнього тексту зрозуміло, що для вираження негативних жіночих ознак мовці вдаються до використання стилістично нейтральної лексики в іронічному значенні, уникаючи згубілої, зневажливої чи навіть вульгарної лексики, тому й у новелах Василя Стефаніка мало виявлено аугментативних назв жінок. Це можливо завдяки багатому семантичному потенціалу фемінітивів, особливо власне українських, їхній здатності до розширення семантичної структури, збереження в архаїчній чи діалектній лексиці сучасної української мови.*

Перевагу літературних елементів над діалектними в новелістиці Василя Стефаніка відображає і словотвірний рівень. У ній прості за структурою фемінітиви – це переважно слова з утраченими мотиваційними зв'язками щодо твірних основ (*баба, мама, вдова, дочка, жінка, дружина, жона, небога, сестра, тітка* тощо). А похідні фемінітиви – найбільша кількість іменників зі значенням жіночості, що зберігають виразні зв'язки зі своїми твірними основами і характеризуються певними словотвірними ознаками (*адресатка, артистка, господиня, грішниця, злодійка, коханка, поетка, попадянка* тощо). Вони підлягають класифікації за способами деривації, твірною базою, словотвірними типами та словотвірною семантикою. З урахуванням відомих способів словотворення їх можна віднести до морфологічної деривації,

у межах якої найпродуктивнішим є суфіксальний спосіб (*ворожка, декламаторка, жебрачка, кухарка, мачуха* та ін.), а малопродуктивними – префіксальний, флексійний способи, основокладання (*навчителька, кума, Богородиця*), а також лексико-семантичний (*жидівка* «переселенка», *професорка* «вчителька») і морфолого-синтаксичний (*кохана, побожна, стара*) способи.

З огляду на твірну базу слід виділити фемінітиви, мотивовані назвами чоловіків (*семінаристка, товаришка, студентка*), частково назвами жінок (*невісточка, дівчинка, панночка*), дієсловами та прикметниками (*покритка, пряха, кохана, люба*). Відмаскулінативні утворення виражають модифікаційне номінативне словотвірне значення, відфемінітивні – модифікаційне пейоративне словотвірне значення, а віддієслівні та відприкметникові деривати – мутаційне словотвірне значення. У творах письменника реалізовані спільнослов'янські словотвірні типи фемінітивів на *-к(а)*, *-ниц(я)*, *-ин(я)* та ін., провідним із яких є словотвірний тип на *-к(а)*. Своєрідною словотвірною ознакою авторської мови можна вважати розширення функційності дериваційних засобів, актуалізацію їх для вираження специфічної словотвірної семантики назв жінок. Так, суфікс *-к(а)* актуалізовано як засіб творення стилістично нейтральних назв жінок за діяльністю, поведінкою від паралельних назв чоловіків (*адресатка, декламаторка, кухарка, провідаторка*) та емоційно забарвлених – від співвідносних назв жінок (*бабка, дівка, донька, мамка*); суфікс *-их(а)* застосовано для творення назв жінок за відношенням до чоловіка (від імені, прізвища, посади, зайнятості чоловіка), напр.: *Грициха, Дмитриха, Іваниха, Романиха, Семениха, Франчиха, Басарабиха, вйтиха*.

Новелістика Василя Стефаника охопила стилістично нейтральні і стилістично марковані фемінітиви української літературної мови початку ХХ ст., однак майже всі вони набули в ній розмовного забарвлення, бо вплетені в картину діалектне мовлення тодішнього покутського сільського життя. Конотація власлива практично всім лексико-семантичним групам назв жінок. Одні з них є позитивно забарвленими – із відтінком пестливості

(*доня, панночка*), пошанності і поважності (*газдиня, жона, жінка «дружина», Тимчиха, Касіяниха*), приязності і добродушності (*кума, Митришка, бабка, стара «дружина»*), люб'язності і щирості (*мама, мамка, матінка, дівчинонька*), уславлення та звеличення (*навчителька, професорка, панна, пані*). Інші фемінітиви вжиті з негативним забарвленням – із відтінком згрубілості (*дівка «дівчина», баба «стара жінка», чилединка*), осудження (*лайдачка, помийниця, брехунка*), приниження (*баба «взагалі жінка», стара «стара жінка»*), вульгарності (*курва*). До стилістично нейтральних можна віднести незначну частину фемінітивів власне українського походження (*дівчина, дружина, приятелька, товаришка*) та іншомовного (*адресатка, декламаторка, семінаристка*), характерних для другого періоду творчості письменника.

Аналіз іменників зі значенням особи жіночої статі, виявлених у творах Василя Стефаника, та їхніх семантичних, словотвірних і стилістичних ознак, дав змогу висновувати, що в художній мові цього покутського письменника втілювалися особливості тодішньої української літературної мови, західноукраїнського регіонального та діалектного мовлення. На фемінітивному рівні – це використання загальноновживаних слів, архаїзмів, регіоналізмів, діалектизмів, власне авторське інтерпретування багатозначних слів та їхніх переносних значень, переважання у новелах похідних субстантивів зі значенням жіночості, зокрема суфіксальних із модифікаційним словотвірним значенням, актуалізація давніх слов'янських чи власне діалектних словотвірних типів (на *-ин(я), -их(а)*), вміння виявити й показати найхарактерніші ознаки покутянок та українських жінок узагалі, спрямувавши весь комплекс стилістично нейтральних і стилістично забарвлених слів для вираження різних конотативних фемінітивних відтінків. У всеохопній та глибокій інтерпретації образу сільської жінки з використанням усіх можливостей українського фемінітивотворення і фемінітивовживання полягає своєрідність та неповторність художньої творчості Василя Стефаника.

Марія Брус